

จอห์น อิงภากรณ์ พูดถึงพ่อ

“ความคิดหลายอย่างของ
คุณพ่อนี้แม่ก็มีส่วนด้วย...
โดยเฉพาะตอนที่คุณพ่อมี
ฐานะอะไรดีขึ้น คุณแม่ค่อนข้าง
ข้างจะปฏิเสธในสภาพสังคม
ต่าง ๆ”

ชีวิตในครอบครัว “อิงภากรณ์”

ไม่ทราบว่าคุณพ่อกับคุณแม่เคยเล่าให้ฟังบ้างหรือเปล่าคะว่าพวกเรากันยังใจข้าง

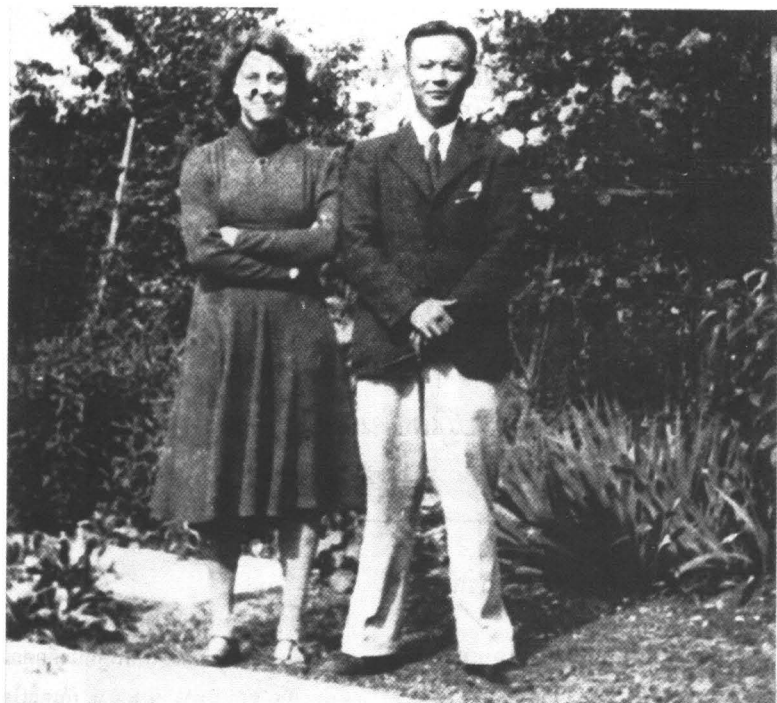
ผมไม่รู้ คือเห็นแต่รูปถ่าย ตอนสมัยอยู่
เคมบริจ ที่จริงเค้าไปเรียนที่ London School
of Economics ทั้งคู่พบกันที่นั่น แต่ว่าช่วงนั้น
เป็นช่วงสงคราม ก็ย้ายไปอยู่ที่เมือง
เคมบริจซึ่งอยู่นอกกรุงลอนดอนประมาณ 100
กว่ากิโล คือเห็นแต่ในรูปว่าจับกันตอนเวลา
ไปต่อเรือ เรือแบน ๆ ที่แล่นตามแม่น้ำ บางทีก็มี
รูปคุณพ่อนอนอยู่ในเรือแล้วคุณแม่เป็นคนต่อเรือ

บางทีก็คุณแม่นอนอยู่ในเรือแล้วคุณพ่อเป็นคน
ต่อเรือ แล้วในรูปก็จะมีเพื่อนคู่หนึ่งคือคุณแสนะ
ตันบุญยืน ตอนนี้ทำงาน บี.บี.ซี. กันคุณไอรินซึ่ง
ตอนนี้เป็นการขยายของคุณแสนะ แล้วรู้สึกสองคู่นี้
จะสนิทกันดี

**ทราบว่าเรื่องภายในบ้านนี่อ.จ.ป่วยให้ภรรยา
เป็นใหญ่จริงมั๊ยคะ**

จริงครับ ความเป็นอยู่ กฎระเบียบต่าง ๆ
การเลี้ยงลูกนี่ขึ้นอยู่กับคุณแม่ แล้วก็พูดตาม
จริงก็คือจะเลี้ยงลูกแบบฝรั่งมากกว่าเลี้ยงแบบ
ไทย

ถอดความจากการเสวนาสัมภาษณ์หนังสือของมูลนิธิโกมล คีมทอง ในหัวข้อ “ป่วย อิงภากรณ์: ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน”
โดย จอห์น อิงภากรณ์ วันเสาร์ที่ 22 ธันวาคม 2527 เวลา 13.30- 15.30 น. ณ มูลนิธิโกมลคีมทอง จัดโดยฝ่ายเผยแพร่
มูลนิธิโกมลคีมทอง

“ผมว่าคุณพ่อเป็นคนมอง
อะไรในทางบวกตลอด ตอน
นั้นตอนที่จอมพลสฤษดิ์
เข้ามา คุณพ่อมีความหวัง
กับสังคมไทยค่อนข้างมาก”

มีการตีบ้างมั๊ยคะ

มีบ้าง คุณพ่อจะไม่ตีถ้าท่านไม่โมโห
ปกติคุณพ่อจะเป็นคนที่ใจเย็นที่สุดในครอบครัว
แต่ถ้าโมโหเมื่อไรก็ร้ายเมื่อนั้น ไม่ใช่ตีธรรมดา
ด้วยคือคว่ำไม้ได้ทีไหนก็เอาเลย คุณพ่อจะไม่โห
มากก็ตอนที่ถูกก่อกวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผม
คือผมเป็นคนที่ชอบเถียงกับคุณแม่มากที่สุด
คุณพ่อเห็นเถียงกันไปกันมาไม่สิ้นสุด ก็ทนไม่ได้
คว่ำไม้ ผมก็เลยต้องวิ่ง ถ้าวิ่งแล้วคุณพ่อใจเย็น
ก็ไม่โดนตี

คุณพ่อก็มีเวลาให้กับครอบครัวบ้างหรือเปล่านั้น

ก็มี...เวลากินข้าวก็กินด้วยกัน เสาร์อาทิตย์

ก็อยู่บ้านก็มีเวลาอยู่ด้วยกันมากพอสมควร เวลา กินข้าวมักจะคุยกันเรื่องการเมือง คุณแม่จะเป็น คนคุยแล้วก็ชวนคุณพ่อมาคุยตั้งคุณพ่อมาแล้ว เรื่องราวต่าง ๆ

คุณแม่สนใจการเมืองด้วยหรือคะ

สนใจ ทั่ว ๆ ไป ไม่เป็นพิเศษเฉพาะเมือง ไทย คือความคิดหลายอย่างของคุณพ่อนี้แม่ก็มี ส่วนด้วย เช่นคุณแม่อยู่เมืองไทยไม่ค่อยจะมีความสุขเท่าไรหรอก คือชีวิตในเมืองไทยหลาย อย่างคุณแม่ค่อนข้างจะปฏิเสธ โดยเฉพาะตอนที่ คุณพ่อมีฐานะอะไรดีขึ้น คุณแม่ค่อนข้างจะ ปฏิเสธในสภาพสังคมต่าง ๆ อย่างเช่นจะต้องไป งานเลี้ยงอันนี้ อันนั้น สังสรรค์ของเพื่อน คุณแม่ ก็จะรู้สึกทำไมสังสรรค์จะต้องแยกผู้ชายเป็นส่วน ของผู้ชาย ภรรยาแยกเป็นส่วนของภรรยา คุยกันคนละเรื่องอะไรแบบนี้หรือคุณแม่ไม่อยากจะ ให้มีคนไข้อยู่ในบ้านไม่อยากจะให้ใช้ชีวิตอย่าง ฟุ่มเฟือย...คือคุณแม่ถือว่าตัวเองเป็นคนที่มีความ คิดในแนวสังคมนิยม

อยากให้อ.จ.เล่าถึงความรู้สึกของอ.จ. ป่วย ที่มีต่อภรรยาสักหน่อยว่าเป็นอย่างไร อย่าง เช่นว่ารักมาก หรือยกย่องอะไรทำนองนี้

คุณพ่อเป็นคนที่มีชื่อเสียงที่สุด แล้วก็รักมาก และอดทนมากด้วย คือในสภาพความคิดที่แตกต่าง กัน วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่แตกต่างกันระหว่าง ความเป็นคนอังกฤษกับเป็นคนไทย ความชอบ ที่ไม่ตรงกัน คือทั้งคู่ก็มีความอดทน มันไม่ใช่ เรื่องง่ายเหมือนกับการแต่งงานของคนทั่วไป ที่มี อะไรเหมือนกัน ที่จริงความคิดก็ไม่ได้ต่างกัน ในเรื่องการเมืองหรืออะไรแต่ต่างกันในเรื่อง วิถีชีวิต

ในครอบครัวซึ่งมีคุณแม่เป็นคนอังกฤษ คุณ พ่อเป็นคนไทย อย่างเรื่องวัฒนธรรมหรือ ศาสนาอะไรต่าง ๆ ที่เป็นกลาง ๆ นี้จะถือ สายไหน

เค้าไม่เคยบังคับ ก็แล้วแต่เรา แล้วทั้งสอง คนก็ไม่ค่อยเคร่งครัดกับศาสนา คุณแม่เองก็ ไม่ไปคริสต์ด้วยซ้ำไป คุณแม่ก็เคยพาไปโบสถ์บ้าง ไปฟังเค้าร้องเพลงคริสต์มาส แต่แม่เองไม่ได้ยึด ถือศาสนาคริสต์ ส่วนคุณพ่อก็พาไปวัด ไปดูวัด คือเหมือนกับไปเที่ยว ไปอยุธยา ก็ไปวัดหรือไม่ ก็งานศพอะไรพวกนี้

เอ...แปลกนะคะ เพราะศาสนานั้นมักจะมีส่วน ในการกลม่อกลาให้คนเป็นคนดี เลยแปลก ใจว่า แล้วที่อ.จ.ป่วยเป็นคนดีนี้ ได้รับอิทธิพล มาจากส่วนไหน

ผมไม่ได้บอกว่าคุณพ่อไม่มีความคิดทาง ศาสนานะ มี...แต่ไม่ยึดติดกับพิธีกรรมอะไร มากนัก ก็อยู่ที่ความเชื่อถือคำสั่งสอนต่าง ๆ อะไรมากกว่า ส่วนคุณแม่ก็นั้นไม่ค่อยยึดถือคำสั่ง สอนในศาสนา คุณแม่มีความคิดในทำนองว่า คนเราเป็นคนดี หรือเชื่อในความดีได้โดยไม่ต้อง เชื่อศาสนาอะไรก็ได้

การที่คุณพ่อไม่ค่อยเล่าเรื่องเกี่ยวกับอะไร คิดว่าอาจเป็นเพราะคุณพ่อไม่ต้องการครอบงำ ความคิดของลูก ๆ หรือเปล่า

เป็นครับ ทั้งคู่ต้องการให้ลูกเป็นอิสระมาก แม้แต่ตอนเด็ก ๆ ก็ยังให้ลูกเลือกโรงเรียนเอง ตอนผม 8 ขวบ เขาก็ให้เลือกโรงเรียนเอง ให้ เลือกโรงเรียนที่ไม่เหมือนกันมีสองแบบ โรงเรียน หนึ่งอยู่ในลอนดอน เป็นโรงเรียนค่อนข้างธรรมดา เป็นโรงเรียนที่เป็นแบบปกติ มีชื่อเสียงบ้างใน

เรื่องการสอน อีกโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนแปลก ๆ อยู่นอกเมือง ไม่กินอาหารสัตว์ มีแนวการสอนแบบไม่ค่อยบังคับ ไม่มีการตี ผมก็เลยบอกว่าเอาโรงเรียนแบบที่ไม่มีการตี เมื่อเลือกแล้ว เขาก็ให้ไปอยู่โรงเรียนนั้นจริง แล้วโรงเรียนนั้นก็อยู่นอกเมืองประมาณ 80 กม. คุณพ่อก็ต้องไปซื้อบ้านแถวนั้น แสดงว่าคุณพ่อต้องนั่งรถไฟไปทำงานในลอนดอนประมาณ 2 ชม. ตอนเย็นกลับมาอีก 2 ชั่วโมงกว่าจะถึงบ้าน เรียกว่าค่อนข้างจะเสียสละสูงสำหรับการเรียนของคุณลูก เพราะเหตุผลเดียวที่ไม่อยู่ในลอนดอนก็เพื่อที่เราจะได้ไปอยู่ในโรงเรียนที่เราเลือกไว้

การเป็นลูกอ.จ.บัวยนี้ เวลาไปเข้าเรียนในชั้นต่าง ๆ ที่มีปัญหาบ้างมั๊ย

ก็มี...คือถ้าเรียนที่อังกฤษนะ ก็คือเป็นลูกของคนจีน คนอังกฤษเค้าไม่รู้จักคนไทย พอพูดถึงเมืองไทยเค้าก็นึกถึงเรื่องแมวไทยกับเรื่องเคอะคิงแอนด์ โอ นั่นก็เป็นชีวิตที่ถูกฉ้อเสียดตลอดเวลา ถ้าเป็นช่วงที่เข้าสาธิตก็เป็นช่วงที่คุณพ่อมีตำแหน่ง แต่ว่ามันก็ไม่ได้มีผลอะไรมากนัก แต่ค่อนข้างจะถูกเห่อในโรงเรียนเหมือนกันที่ถูกเห่อเพราะเค้าเห็นว่าเราเป็นฝรั่ง ก็อยากมาฝึกภาษาอังกฤษด้วยบ้าง อยากมาถามว่าไปคูครีฟ วิชาการรียังอะไรอย่างนี้

คุณพ่อเคยพูดเปรียบเทียบกับตัวคุณพ่อบ้างมั๊ยคะ

ไม่เคยเลย ไม่เคยพูดว่าอยากจะให้ลูกเป็นอะไร ไม่เคยเลย และผมก็ไม่เคยเห็นว่าคุณพ่อยกย่องตัวเองว่าเก่งด้วย

เคยมีนักจิตวิทยาบอกไว้ว่าถ้าพ่อแม่ต่างคนต่างให้ความสนใจลูกจะไม่ค่อยมีผลเท่าไร

แต่ถ้าพ่อแม่ปรารถนาจากซึ่งความสามัคคีร่วมกัน จะมีผลมากกว่า อันนี้เป็นจุดร่วมกันระหว่างอ.จ.บัวยกับภรรยาหรือเปล่านั้นที่สามัคคีกันที่มีผลต่อลูก ๆ มาก

ก็คิดว่าใช่ คือเขาสามัคคีในเรื่องการเลี้ยงดูลูกเขาไม่เคยขัดแย้งกัน หลักการบางอย่างเหมือนกัน คือให้ลูกเป็นคนตัดสินใจเอง กำหนดชีวิตตัวเองขึ้นมา ไม่เข้าไปแทรกแซงในเรื่องต่าง ๆ แต่ขณะเดียวกันผมว่าคุณพ่อไม่เข้มงวดในการเลี้ยงดูเหมือนคุณแม่ คุณพ่อก็ไม่คิดค้ำในการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดของคุณแม่ แต่ไม่ได้บอกว่าคุณออกมาดีนะ บางทีผมกลับทำตรงกันข้ามหนึ่งผมไม่เชื่อว่าจะมีการเลี้ยงลูกวิธีไหนที่ทำให้เหมือนกับเราได้ สองถ้าตั้งเป้าว่าจะต้องเลี้ยงลูกให้ได้อย่างนี้ ๆ นะ แนวโน้มจะออกมาตรงกันข้าม ที่ดีที่สุดผมคิดว่าควรเลี้ยงลูกให้เป็นตัวของตัวเอง โดยไม่พยายามให้ออกนอกทางจนเกินไป การมีครอบครัวนี้ อ.จ.บัวยกับคุณแม่เข้ามาสู่กันด้วยหรือไม่ว่า

ไม่เคยไม่ยุ่งก็เหมือนเรื่องโรงเรียนเหมือนเรื่องอาชีพ ซึ่งอันนั้นผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี แล้วก็กับลูกตัวเองก็คิดว่าคงจะปฏิบัติแบบนั้น

ทัศนะส่วนตัวที่มีต่อคุณพ่อ

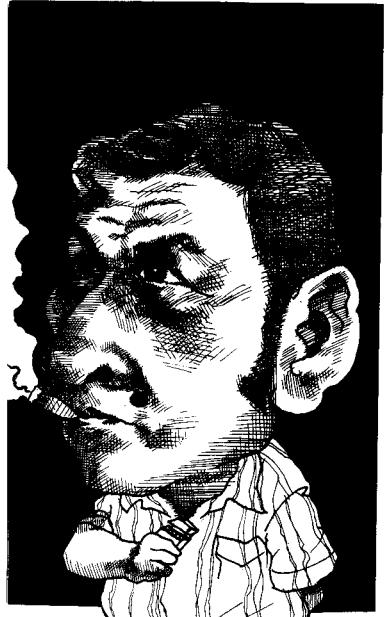
ในชีวิตที่ผ่านมา อ.จ.พอจะบอกได้บ้างมั๊ยคะว่าสิ่งที่ได้รับจากคุณพ่อนี้มีอะไรบ้าง

บอกไม่ได้ว่ารับอะไรจากคุณพ่อ ถ้าถามว่าได้อะไรจากคุณพ่อคุณแม่ก็อาจจะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นในสมัยก่อนนี้ จนถึงปัจจุบัน

ก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ก็รับในความคิดซึ่งก็คงจะแยกคุณพ่อคุณแม่ไม่ได้ในด้านความคิด แล้วมันก็เป็นประสบการณ์ด้วยที่ได้อยู่ในสังคมของสองประเทศรวมทั้งได้อยู่โรงเรียนต่าง ๆ ด้วย อาจจะเป็นความคิดในลักษณะที่ค่อนข้างจะเห็นว่าสังคมมันน่าจะดีกว่านี้ น่าจะมีความยุติธรรมมากกว่านี้ และความคิดที่ไม่ชอบการโกงกินหรือคอร์รัปชันอะไรอย่างนี้ ได้จากคุณพ่อซึ่งหลายอย่างท่านเล่าให้ฟัง และเรื่องความคิดในการเลี้ยงลูก ก็ได้ทั้งความคิดที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยคือได้ทั้งส่วนที่คิดว่าน่าเอาอย่างและส่วนที่คิดว่าไม่น่าเอาอย่าง

อะไรคะที่ว่าไม่น่าเอาอย่าง

คือเค้าเลี้ยงลูกค่อนข้างจะเข้มงวดมากนะ เมื่อเทียบกับการเลี้ยงเด็กไทยและก็เด็กฝรั่งด้วยค่อนข้างจะเข้มงวดมาก ไม่มีโทรทัศน์ให้ดูตลอด ต้องเข้านอนมีกำหนดแน่นอน เช่นว่าตอนอยู่ ม.ศ.3 ตอน 3 ทุ่ม ต้องเข้านอนแน่นอน ถึงจะดูหนังสือก็ไม่ให้ดู ถึงเวลานอนต้องนอน เงินก็ให้น้อย ตอนอยู่ ม.ศ.3 ได้อาทิตย์ละ 8 บาท ถ้าดูหนังสือเล่มนั้นก็ต้อง 15 บาท ต้องเก็บเงินไว้สองอาทิตย์ถึงจะได้ดู ก็ค่อนข้างจะเข้มงวดการใช้ชีวิตแบบครอบครัว ตอนเด็ก ๆ อยู่กับอังกฤษวันอาทิตย์เค้าก็จะพาไปเดินเล่นอะไรแบบนี้ ตอนนั้นเกลียดการเล่นที่สุดเลย คือจะลากให้ไปเดินเล่นตามท้องนาตามภูเขาอะไรเนี่ย แต่เดี๋ยวนี้ชอบการเล่นนะ ถ้าได้มีโอกาสเดินตามภูเขา ก็คิดว่าชอบ แต่ไม่ค่อยมีโอกาส ส่วนใหญ่เรื่องกฎเกณฑ์ การเลี้ยงลูกนี้เป็นคุณแม่มากกว่า คือเลี้ยงลูกก็ด้วยความรักและความหวังดีที่สุดและค่อนข้างเข้มงวดเพราะตั้งใจจะให้ลูกเป็นคนดี แต่ว่าใน

“ผมอาจจะเป็นคนที่ค่อนข้างจะเป็นขบถในครอบครัว จึงค่อนข้างที่จะหลีกเลี่ยงที่จะทำอะไรตามรอยของคุณพ่อ”

ความเห็นผมก็คิดว่าเข้มงวดเกินไป
**ในครอบครัวนี้ ลูก ๆ รู้สึกกับพ่อแม่ต่างกัน
 อย่างไรคะ**

ก็รู้สึกต่างกัน สำหรับผมก็แล้วกันนะฮะ
 เอ้อ...รู้สึกว่าคุณแม่เป็นคนที่เข้มแข็งกว่าเป็นคนดู
 เป็นคนที่จริงจังจิก เป็นคนที่ร้าย(หัวเราะ) คือ
 อารมณ์ร้าย ส่วนคุณพ่อเป็นคนที่อ่อนกว่า เป็นคน
 อารมณ์เย็นกว่า สุขุมกว่าก็คิดว่าคุณสมบัดนี้
 ทำให้คุณพ่อกับคุณแม่ไปด้วยกันได้ดี ถ้าเหมือน
 กันก็คงจะแย่

**ส่วนใหญ่แล้วลูกจะอยู่ใกล้ชิดกับคุณพ่อหรือ
 คุณแม่มากกว่ากัน อย่างมีปัญหาวะไรอย่างนี้**

อาจจะอยู่กับแม่มากกว่า ถ้าพูดถึงความ
 ใกล้ชิดนะ แต่นั่นคงเป็นธรรมดาในหลายครอบครัว
 คือคุณแม่เป็นคนเข้มงวด แต่ก็ใกล้ชิดกว่าเวลา
 มีปัญหาวะไร คุณแม่ก็อยู่ประจำคอยช่วยแก้ไข
 ให้ แต่ก็ใกล้ชิดทั้งคู่ คือความเป็นครอบครัว
 ค่อนข้างจะดี

“สังคมมันน่าจะดีกว่านี้
 น่าจะมีความยุติธรรมมาก
 กว่านี้”

**ข้อ.จ. บอกว่าความผิดอ.จ. บิ้วยมีหลายอย่าง
ที่รับมาจากภรรยา...**

คือความคิดของคุณพ่อนี้มาจากคุณแม่
มาเลย แทบทุกเรื่องเลย โดยแท้จริงแล้วคุณพ่อ
ไม่ใช่เป็นคนที่มีแนวคิดในทางสันติวิธี อาจจะมี
ตอนที่คุณพ่อเขียนอะไรที่มีลักษณะเกี่ยวกับ
สันติวิธี แต่ไม่เป็นสันติวิธีแบบเดียวกับคุณแม่
คือคุณแม่เป็นคนที่เป็นปฏิเสศการใช้อาวุธทุกชนิด
การใช้ความรุนแรงทุกชนิดไม่ว่ากรณีใดก็ตาม
เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณแม่ไม่ยอมถูก
เกณฑ์ คือผู้หญิงอังกฤษก็ต้องถูกเกณฑ์อยู่เหมือน
กัน ไม่ได้ถูกเกณฑ์ให้ไปรบนะ แต่ต้องเกณฑ์ให้
ไปเป็นแนวหลัง ให้ไปช่วยอะไร แต่คุณแม่ปฏิเสธ
จนกระทั่งต้องถูกขึ้นศาล แต่ยังดีเพราะถ้าเป็น
สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เขายังเลยคือคนที่ปฏิเสธ
จะไปเป็นทหารส่วนใหญ่จะถูกยิง แต่สงครามโลก
ครั้งที่ 2 เขายอมรับสำหรับคนที่มีความบริสุทธิ์ใจ
หรือเป็นตัวช่วยจิตสำนึกจริง ๆ ที่ต้องการจับอาวุธ
แล้วถ้าศาลวินิจฉัยได้ว่าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ
เขาก็จะไม่ลงโทษ คุณแม่ก็โชคดี เขาเชื่อว่าเป็น
อย่างนั้นจริง ๆ ก็ปล่อยไป ขณะที่เพื่อนคุณแม่
บางคนต้องติดคุกเพราะเรื่องนี้ เพื่อนคุณแม่
หลายคนก็เป็นสันติวิธี ส่วนคุณพ่อนั้นก็ไปจับ
อาวุธเป็นเสรีไทย ซึ่งคุณแม่ก็ไม่เห็นด้วยที่คุณพ่อ
ทำอย่างนั้นคือคุณพ่อจะเห็นด้วยในแง่อุดมการณ์
เมืองไทยถูกญี่ปุ่นครอบงำ ก็ควรมีการปลดปล่อย
แต่คุณแม่ไม่เห็นด้วยที่ใช้อาวุธ คุณแม่เชื่อว่า
ต้องใช้วิธีแบบสันติวิธี เช่นว่าต้องประท้วง คน
ต้องสามัคคีกันไปประท้วง และต้องประท้วงแบบ
สันติ ซึ่งอันนี้ก็มียผลต่อความคิดของคุณพ่อด้วย
ในระยะหลังนี้ อีกอย่างหนึ่งคือคุณแม่ค้านตลอด

ในการใช้ชีวิตพุ่มเฟิอย ตอนผมเด็ก ๆ ไม่ยอม
ให้มีคนใช้ในบ้าน ตอนเด็ก...ผมก็จำไม่ค่อยได้
รู้สึกว่าคุณแม่พาผมไปซื้อของจ่ายตลาดอะไร
อย่างนี้ก็ขึ้นรถเมล์ไป มาตอนหลังที่คุณพ่อมีรถ
มีคนขับนี้คุณแม่ก็รู้สึกว่าคุณแม่ค่อนข้างมีความรู้สึก
ของตัวเองมาตลอดเวลาเลย หรือเวลาไปเที่ยว
ที่ไหน บางทีไปเที่ยวทางภาคใต้ เดี่ยวจะต้อง
มีเจ้าหน้าที่มาต้อนรับ เขาเสนอว่าจะมีรถตำรวจ
มานำขบวนอะไรแบบนี้ คุณแม่ก็ปฏิเสธไปทุกครั้ง
คุณพ่อก็เหมือนกัน แต่ความคิดหลายอย่างก็มา
จากคุณแม่ คุณพ่อก็คงไม่เข้มงวดถึงขนาดนี้ก็
เป็นได้ อันนี้เล่าตามความรู้สึกจริง ๆ ของผมนะ
คือคุณแม่เป็นสังคมนิยมจริง แต่ไม่ใช่สังคมนิยม
แบบรัสเซียหรือแบบจีน แต่เป็นสังคมนิยมที่บางคน
เรียกว่ายูโทเปียทำนองนั้น แต่ก็เป็สังคมนิยม
ประชาธิปไตยด้วย คือคุณแม่ไม่ชอบคอมมิวนิสต์
ทุกชนิด แต่ก็ต้องการระบอบประชาธิปไตยจริง ๆ
และขณะเดียวกันก็ต้องการให้มีการเปลี่ยนค่า
นิยมในเรื่องสังคมนิยมในระบอบประชาธิปไตย
ให้เกิดขึ้น เพื่อนคุณแม่บางคนเป็นคนที่มีหลักการ
ค่อนข้างสูง คือเขาจะดูว่ารายได้เฉลี่ยของ
ประชากรเป็นเท่าไร ทำงานอะไรก็ตามเขาก็
จะรับเฉพาะในส่วนนั้น ส่วนที่เกินมานั้นก็จะ
ไปให้อัยอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ความ
คิดของคุณแม่ก็นั้นพอมายู่เมืองไทย คุณแม่ถึง
ไม่ค่อยมีความสุข เพราะหาคนที่มีความคิดแบบ
เดียวกันไม่ได้ แล้วแกมฝรั่งที่เจอในเมืองไทย
ก็จะมีความคิดแบบอนุรักษนิยม เป็นพวกฝ่าย
ขวา เห็นอเมริกันบางคนที่มาเจอคุณแม่ ก็มี
รายงานกลับไปว่าเป็นคอมมิวนิสต์อะไรแบบนี้
เข้าใจว่าเข้าไปในแฟ้มซี.ไอ.เอ.ด้วยว่าเป็นคอมฯ

“โดยแท้จริงแล้ว คุณพ่อ
ไม่ใช่คนที่มีแนวคิดในทาง
สันติวิธี อาจจะมีตอนหลัง
ที่คุณพ่อ เขียนอะไรที่มี
ลักษณะเกี่ยวกับสันติวิธี”

เพราะว่าบางทีก็มีอเมริกันที่มากเกี่ยวข้องกับคุณพ่อ
พอมายคุยกับคุณแม่อีกก็เห็นว่าเป็นคอมฯ ชัด ๆ เลย
ฟัง ๆ มารู้อีกว่าคุณพ่อมีอะไรที่ต่างจากคุณแม่
อยู่หลายเรื่อง ทีนี้อยากทราบว่า คุณพ่อกับ
คุณแม่มีอะไรเหมือนกันบ้างหรือเปล่า ถึง
ทำให้ได้อยู่ร่วมกันได้

คือผมอาจจะพูดเกินไป จนทำให้มองภาพ
ว่าคุณพ่อไม่ค่อยมีความคิดเป็นของตัวเองเลย
ไม่เชิงอย่างนั้นนะฮะ ที่จริงคุณพ่อเป็นคนเข้มแข็ง
อะไรที่เค้าไม่เห็นด้วยกับคุณแม่ คุณพ่อก็ไม่ทำ
เค้าก็ไม่ได้คล้อยตามคุณแม่ทุกอย่าง แต่ผมเชื่อว่า
อิทธิพลทางความคิดของคุณแม่ต่อคุณพ่อยังมีอยู่พอ
สมควร คือคุณแม่เป็นคนหนักแน่นในด้านความคิด
มาตั้งแต่วัยรุ่นด้วยซ้ำไป คือแกลไปเดินขบวนบ้าง

อะไรที่ไม่พอใจก็เขียนจดหมายไปตามหนังสือพิมพ์อะไรแบบนี้ ส่วนคุณพ่อเป็นคนง่าย ๆ ไม่รู้สึกรุนแรงในเรื่องอะไร ก็ต่างกันตรงนี้

การที่มีคุณพ่อเป็นคนมีความสามารถมากในฐานะที่อ.จ.เป็นลูกทำให้เกิดปมคล้ายกับลูกบ้างมั้ย คือรู้สึกว่ามีใคร ๆ ก็ต้องมาคาดหวังว่าเราจะต้องเป็นคนเก่งอย่างนั้นอย่างนี้หรือมีความสามารถแบบคุณพ่อ ไม่ทราบรู้สึกแบบนั้นบ้างหรือเปล่าคะ

ก็ก็เป็นทุกคน ถ้าเป็นลูกของคนที่มีคนยกย่องนับถือ แต่ไม่ใช่ว่าผมกับน้องคิดมากในเรื่องนี้ แต่บางทีก็มีผลอยู่เหมือนกัน คือมักจะมีความคิดว่าผมจะเจริญตามรอยคุณพ่อ ซึ่งจริงๆ ผมไม่ใช่เป็นคนแบบนั้น รู้สึกว่าตัวเป็นตัวของตัวเอง ผมอาจจะเป็นคนที่ค่อนข้างจะเป็นขบถในครอบครัว จึงค่อนข้างที่จะหลีกเลี่ยงที่จะทำอะไรตามรอยของคุณพ่อ แต่ไม่ใช่รู้สึกว่า เป็นเรื่องที่ทำให้ตัวเองเป็นคนมีปมคล้าย แต่ในเรื่องที่คุณพ่อเป็นคนมีความสามารถก็จริง อย่างคุณพ่อเป็นคนหัวไว แก้ปัญหาได้ดี เป็นผู้บริหารที่ดีหรือเป็นอะไรที่ดีหลาย ๆ อย่างได้ ตอนเด็ก ๆ นี้เคยวาดภาพว่าคุณพ่อเป็นฮีโร่ มีหมีคะ

ไม่ได้วาดภาพ แต่ได้ภาพหลาย ๆ อย่าง อย่างอยู่ที่อังกฤษตอนเด็ก ๆ บางที่ยังอายุแทนคุณพ่อเลย คือคุณพ่อจะถูกดูถูก จากวิธีการพูดหรืออะไร ชาวอังกฤษเขาจะไม่รู้จัก เวลาเดินตามห้องถนนจะรู้สึกว่าพ่อเราถูกเขาดูถูก ผมก็พลอยรู้สึกไปด้วย แต่ตอนเด็กนะ คือคิดว่าทำไมพ่อเราถึงพูดแปลก หรือทำไมต้องมาพูดแบบนี้เนะ น้าอายุเขาจะตาย คือมันเป็นเรื่องธรรมดาที่เด็กจะรู้สึก

ถ้าพ่อถูกทำแบบนั้น จะกลับกันก็เมื่อมาอยู่เมืองไทย จะรู้สึกว่าแม่ที่พยามไปหมดเลยกับสภาพแวดล้อม คิดว่าทำไมเราต้องมาถูกเลี้ยงแบบฝรั่งอะไรแบบนี้ คือผมมีภาพความคิดอะไรเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ อยู่เมืองไทยอยากไปอังกฤษ พ่ออยู่อังกฤษก็อยากกลับมาเมืองไทย

อ.จ.เคยรู้สึกว่าคุณแม่ลำเอียงบ้างมั๊ยคะ

ไม่ลำเอียงหรอก เขาระวังมากที่จะไม่ลำเอียง ไม่แสดงว่ารักลูกคนไหนมากกว่าใคร คุณแม่จะโกรธมากถ้าเพื่อนคุณพ่อมาบ้านแล้วชอบถามเราว่าพ่อแม่อีกใครมากกว่าใครอะไรแบบนี้ คุณแม่จะไม่โหมมาก แล้วก็ปัญหาที่เจอเป็นประจำ ผมไม่เคยรู้สึกเลยว่าพ่อแม่ลำเอียง แต่ไม่ใช่ว่าความสัมพันธ์เหมือนกันหมดนะ **ตอนที่อ.จ.ป่วยเป็นผู้ว่าฯการนี้ มีภาพที่พยายามวิ่งเต้นเข้าหลังบ้านบ้างหรือเปล่า**

อะ...มีค่อนข้างเป็นประจำ โดยเฉพาะช่วงปีใหม่หรืออะไรแบบนี้ อย่างเขาไปสืบมาว่าที่บ้านไม่มีโทรทัศน์ พวกธนาคารใหญ่ ๆ บางแห่งเขาก็หัวโทรทัศน์มาให้ คุณพ่ออยู่ คุณพ่อก็ไล่ไป คุณแม่อยู่คุณแม่ก็ไล่ไป

แล้วตอนไล่นี้ให้เหตุผลอย่างไรคะ

ก็บอกว่าไม่รับของขวัญ แต่ถ้าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นกระเช้าดอกไม้หรืออะไรก็รับ **อ.จ.คะ อยากขอโอรสกลับไปประเด็นที่อ.จ.บอกว่อ.จ.ป่วยขอลำเอียงคืออ.จ.รับฟังอ.จ.พอจะยกตัวอย่างบ้างได้มั๊ยคะ**

คือผมจำรายละเอียดไม่ค่อยได้ รู้สึกเขาจะเล่าเรื่องกรรมการน้ำตาลนี่จะเล่าเป็นประจำ ว่าเรื่องน้ำตาลนี่เขาโกงกันคือเป็นเรื่องผลประโยชน์ทั้งนั้นเลย แล้วคุณพ่อก็อยู่ในกรรมการหลายชุด

หรืออย่างการตัดถนนก็ชอบเล่า หรืออย่างสมัย
จอมพลสฤษดิ์ก็เล่าเหมือนกัน

ไม่ทราบว่าคุณพ่อเคยพูดถึงใครในทางที่ ไม่ติข้างหรือเปล่า

หมายถึงพวกนักการเมืองใหญ่ ๆ หรือ
พวกทหารอะไรอย่างนี้หรืออะ ก็มี คือผมว่า
จริง ๆ แล้วเขาไม่ค่อยนิพนหาต่อลูกเท่าไร เพราะ
กลัวว่าจะเอาไปพูดต่อที่โรงเรียน(หัวเราะ) อันนี้
จริง ๆ นะอะ คนที่เล่าส่วนใหญ่จะเป็นคุณแม่ ส่วน
คุณพ่อก็เคยเล่าอยู่บ้างเหมือนกัน ผมมารู้เรื่องก็
เมื่อตอนโตขึ้นมามากกว่า อย่างเช่นสมัยที่คุณพ่อ
ต้องไปพูดกับสมาคมธนาคารหรืออะไรเป็นประจำ
ทุกปี แล้วก็แต่งเป็นกลอนขึ้นมาตีเรื่องคอร์รัปชัน
คุณพ่อก็จะมาเล่าให้ฟังว่าผลเป็นอย่างไร อะไร
แบบนี้ ตอนหลังนี้รู้สึกเค้าบอกว่าจอมพลคนหนึ่ง
โกรธเคืองมาก เวลาไปทานี่ปล่อยดองกันทั้งวัน
ผมไม่รู้ว่าเป็นใคร คุณพ่อจำเป็นต้องเข้าพบ
ก็แกล้งไม่ให้เข้าพบตลอด เค้าก็เล่าให้ฟัง แต่ไม่
ค่อยเล่าเรื่องจอมพลสฤษดิ์ในทางเสีย ผมว่าคุณ
พ่อเป็นคนมองอะไรในทางบวกตลอด ตอนนั้น
ตอนที่จอมพลสฤษดิ์เข้ามา คุณพ่อมีความหวัง
กับสังคมไทยค่อนข้างมาก มองจอมพลสฤษดิ์
อาจไม่ใช่ที่ตัวจอมพลสฤษดิ์แต่มองคนที่อยู่รอบ
ข้างจอมพลสฤษดิ์ด้วย โดยเฉพาะตัวพลเอกเนตร
เชเมะโยธิน ซึ่งใกล้ชิดกับจอมพลสฤษดิ์มาก เคย
ติดคุสมัยจอมพลป. คุณพ่อก็รู้สึกว้าว..ตอนนี้
มีโอกาที่จะทำอะไรเพื่อแก้ไขสังคม อันนั้นเป็น
ภาพที่ได้

อย่างจอมพลตนเอง คุณพ่อก็ไม่เคยมอง
จอมพลตนเองเป็นคนเลวเลย แต่รู้ในหลักการ

ในความคิด อย่างเรื่องการทำรัฐประหารตัวเอง
เมื่อปี 2514 อะไรแบบนี้ แต่คุณพ่อก็มองว่า
จอมพลตนเองเป็นคนดี เป็นคนไม่โกงไม่กิน
ใคร แต่เป็นคนอ่อนแอ ส่วนจอมพลสฤษดิ์นี้
คุณพ่อมองว่าชีวิตส่วนตัวการโกงกินนี่อะจริง ๆ
เป็นสิ่งที่ต้องคัดค้าน แต่ในแง่ความคิดสร้าง
สรรค์สังคมก็มีอยู่ แต่คุณพ่อเองความคิดก็เปลี่ยน
ตามสมัยเหมือนกัน คุณพ่อเป็นคนที่คาดหวังดี
ตลอด แต่ก็ต้องผิดหวัง คือมองโลกในแง่ดีอย่าง
14 ตุลา คุณพ่อก็มองในแง่ดี ซึ่งเหตุการณ์ก็มี
ทั้งดีทั้งเสีย

การที่อาจารย์ป๊วยเป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดี ทั้ง ๆ ที่บางคนอาจจะไม่จริง ไม่ทราบว่า อันนี้อาจารย์ยึดความเป็นลูกอ่อนของคุณพ่อ หรือเปล่านั้น แล้วเป็นผลให้คุณพ่อมาเสียใจ ทีหลัง

ผมไม่เห็นว่าคุณพ่อจะเสียใจ ผมว่าคุณพ่อ
เป็นคนที่มีมองคนในแง่ดี มองโลกในแง่ดี แต่เค้า
ก็รู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วก็รู้ว่าตัวเองเป็นคนมีศัตรู
แยะ และก็รู้ว่าศัตรูมันมาอย่างไร เพราะว่าถ้า
คุณพ่อไม่ได้ต่อสู้ในเรื่องคอร์รัปชัน คุณพ่อก็คง
ไม่มีศัตรูแบบที่คุณพ่อมืออยู่ คือเหตุการณ์เรื่อง
ต่าง ๆ มันมาก่อน 6 ตุลาทั้งนั้น ผมเองเคยฟังจาก
คุณพ่อก็รู้ว่าอะไรจะวินิจฉัยว่ามันเป็นการแก้แค้น
จากคนที่เคยโดนอะไรจากคุณพ่อ คือคัดค้านการ
โกงกินค่อนข้างแยะในเรื่องนี้ แต่จะมีอีกส่วน
ที่ไม่รู้เรื่องอะไร อย่างบางส่วนของผมเชื่อว่าเป็นคอมฯ
จริง ๆ อายากจะตีจริง ๆ หรือบางส่วนก็เห็นเป็น
เรื่องเกมการเมือง แต่มันมีการแก้แค้นอยู่ในนั้น
ส่วนหนึ่งด้วย อันนี้เค้ามองกัน

เมื่อเหตุการณ์ 6 ตุลาได้ย่างเข้ามาในชีวิต
ครอบครัว “อึ้งภากรณ์”

- “ตอนนั้นคุณพ่อค่อนข้าง
เครียด ตอนที่ถูกโจมตี
ทางวิทยุ”

ในครอบครัวนี้เคยเกิดวิกฤตบ้างมีเยอะ
ไม่เคย..(หยุดคิด)..ที่เป็นวิกฤตจริง ๆ นั้น
ไม่เคยมี มีแต่เรื่องทะเลาะกันธรรมดา ถ้าจะมี
วิกฤตก็เป็นวิกฤตจากภายนอก อย่างเช่นช่วง
ตอนที่คุณพ่อถูกหาว่าเป็นคอมฯ อะไรอย่างนี้
ที่เป็นห่วงที่สุดก็คงเป็นเหตุการณ์ 6 ตุลา คือตอน
นั้นผมเองก็อยู่อังกฤษ แล้วไม่รู้อะไรเกิดขึ้นกับ
คุณพ่อ แต่ว่าก็เป็นวิกฤตระยะสั้น คือตั้งแต่ฟัง
ข่าวในวิทยุว่าได้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาแล้ว ดู
รูปในหนังสือพิมพ์ก็ตกใจมากในเรื่องนั้นแล้วก็
ไม่รู้ว่าคุณพ่อเป็นอะไรไม่สามารถหาข่าวอะไรได้

มันมีข่าวขัดแย้งกันตลอดเวลา บางครั้งก็ว่าออกมาแล้ว จนกระทั่งคุณพ่อโทรมาจากเยอรมันว่ามาถึงแล้วถึงได้สบายใจกัน

แล้วช่วงก่อน 6 ตุลาคมในครอบครัวเครียดกันมั้ยคะ เพราะช่วงนั้นอาจารย์ป่วยถูกป้ายสีมากเหลือเกิน

ตอนนั้นคุณแม่อยู่อังกฤษ ผมกับไมตรีอยู่เมืองไทย แต่ผมไม่อยู่บ้าน มีไมตรีกับคุณพ่ออยู่ด้วยกัน ตอนนั้นคุณพ่อค่อนข้างเครียดตอนที่ถูกโจมตีทางวิทยุ ส่งผลค่อนข้างมาก กินเหล้าเยอะ ด้วยตอนนั้น รู้สึกจะเครียดมาก

ตอนอาจารย์ป่วยเครียดนี้ ท่านแม่ไข้อย่างไร

ก็พูดยาก เพราะเพิ่งเคยเห็นคุณพ่อเครียดจริง ๆ ก็ช่วงนั้น คือมันก็มีเรื่องในปี 2519 นั้นแหละ ตั้งแต่ที่ธรรมศาสตร์มันมีเหตุการณ์อยู่เรื่อย ๆ แล้วพวกยานเกราะวิทยุนี้โจมตีอยู่ตลอดเวลาเลย แล้วคุณพ่อเองก็ต้องรับผิดชอบในแง่ของธรรมศาสตร์ ก็รู้สึกว่าจะเครียด เครียดจริง ๆ แต่ก็ไม่ใช่ตลอดเวลาอะ แต่มันก็มีเหตุการณ์ตลอดเวลา ปกติคุณพ่อเป็นคนกินเหล้าตลอด สูบไปรีสูบบุหรี่ แต่กินเหล้าก็กินพอประมาณ แต่ช่วงนั้นกินเหล้าเกินประมาณ เช่นมีครั้งหนึ่งขับรถเข้าซอยแล้วไปชนรถตำรวจเข้า น้องก็เล่าว่ากินเหล้าหึ่งเลย ซึ่งผมคิดว่าเกิดจากความเครียดมาก เพราะหลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาแล้วไปอยู่อังกฤษก็ไม่ได้กินเหล้าอีก ไม่ได้มีอาการอย่างนี้อีกเลย

ตอนช่วง 6 ตุลาคมไม่ทราบว่าคุณปู่ถูกลูกหลงเข้าข้างหรือเปล่า

ก็มีใบปลิว คือน้องผม (ไมตรี อิงภากรณ์) สอนอยู่ที่จุฬาฯ ผมสอนทีมหัตถ มันทันทีมีใบปลิวอยู่สองแผ่นที่บอกว่า ทำงานกันเป็นทีม คือพ่อ

ผมคุมธรรมศาสตร์ ผมคุมมหิดล ส่วนน้องผมก็คุมจุฬาฯ แต่ว่าไปมันก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่ คนอื่นเขาโดนพร้อมกันไปหมด มันไม่ใช่แค่นี้ บางคนโดนเขียนอย่างไม่ไว้หน้าเลย

แล้วช่วงนั้นคุณแม่เป็นอย่างไรบ้าง

ก็เป็นห่วง แต่คุณแม่เป็นคนเข้มแข็ง คือเรารู้ว่าเป็นห่วง แต่ไม่ได้ระบายความเป็นห่วงออกมา

ไม่ทราบว่าอาจารย์พอจะทราบหรือเปล่าคะว่าเวลาที่อาจารย์ป่วยประสบปัญหาอะไรที่ท่านได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือใครบ้าง

ก็ได้รับ...คือคุณพ่อก็มีเพื่อนสนิทที่เข้มแข็งส่วนใหญ่เป็นพวกที่เป็นเสรีไทยด้วยกัน เป็น 136 ด้วยกัน แล้วก็ยังมีสังสรรค์กันทุกปี หรือเพื่อนที่สมัยที่เรียนอยู่อังกฤษด้วยกัน ก็เป็นเพื่อนกันมาตลอด ยังไม่เห็นเพื่อนคนไหนที่ทอดทิ้งคุณพ่อจริง ๆ เป็นเพื่อนที่มองคุณพ่อในแง่ดีทุกอย่าง อาจจะไม่ยอมวันในวงการทหารจะไม่ค่อยมีนัก แต่โดยทั่วไปแล้วในแทบทุกวงการจะมีอยู่ อันนี้ก็ปกป้องคุณพ่อได้พอสมควร ถ้าจะเอ่ยชื่อก็มีเยอะแยะ เช่นคุณอนุกุล ประจวบเหมาะก็เป็นเพื่อนสนิท คุณประจิดดี ศสสุนทรก็เป็นเพื่อนสนิท

ในช่วงที่อาจารย์ป่วยเป็นอภิกาทรคือผู้ธรรมศาสตร์เคยเล่าเรื่องความขัดแย้งกับนักศึกษาให้ฟังบ้างมั้ยคะ

ไม่ค่อยได้เล่าหรอก เพราะผมไปเถียงผมว่าไหนเราพูดกันถึงเรื่องเป็นประชาธิปไตย ทำไมต้องไปห้ามนักศึกษาเค้าแสดงออกด้วย อะไรแบบนี้ สมัยนั้นคุณพ่อมองผมว่าแรงไปหน่อย ผมรู้สึกว่าไม่น่าทำแบบนี้ละ ซึ่งผมไม่ค่อยรู้เรื่อง

อะไร พุดง่าย ๆ ก็คือค่อนข้างจะพูดด้วยอารมณ์
ออกมาโดยไม่รู้ว่าเหตุการณ์เป็นอย่างไร ความ
กดดันเป็นอย่างไร คือถ้ามองความคิดตัวเอง
ตอนนั้นนะกับตอนนี้ถ้ามามอง เอ๊ะ..คุณพ่อก็มี
เหตุผลเหมือนกันที่ไปห้ามนักศึกษา

**ไม่ทราบว่าคุณพ่ออาจารย์ป๋วยมีเหตุผลอย่างไร
ที่ไปห้ามนักศึกษา รู้สึกมีหลายคนที่ยังข้องใจ
มาก**

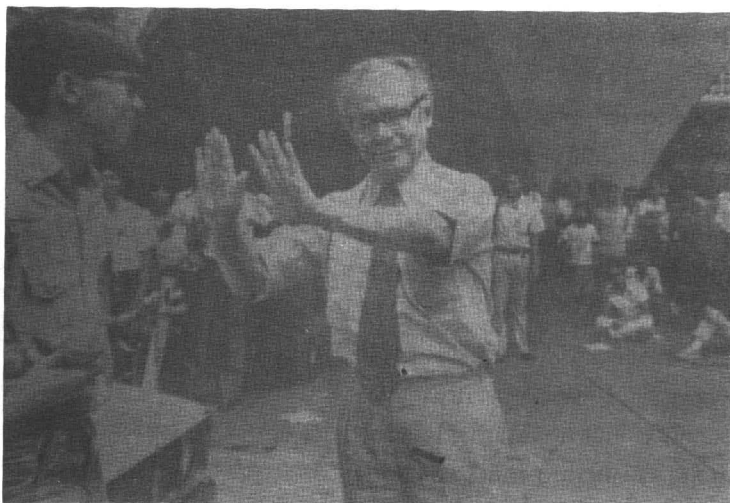
คือพวกนี้ผมจำไม่ได้ เหตุผลที่ผมรู้สึก
เหตุผลที่ผมเข้าใจ คือคุณพ่อรู้สึกว่าการ
ในตอนนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสร้างสถาน-
การณ์ได้ ควบคุมไว้ไม่ให้ถึงขั้นที่จะเป็นเครื่อง
มือได้ ซึ่งก็มีเหตุผล ก็เห็นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
จริงว่ามันมีเหตุผล แต่จะป้องกันได้จริงหรือไม่
มันก็อีกเรื่องหนึ่ง คือผมมองว่านักศึกษาสมัยนั้น
ก็เป็นธรรมชาติของนักศึกษา ส่วนคุณพ่อก็เป็น
ธรรมชาติของคุณพ่อ เมื่อคำนึงถึงหลาย ๆ เรื่อง
ตอนนั้นก็ต้องทำแบบนั้น

**แล้วท่านรู้สึกผิดหวังกับนักศึกษาหรือไม่
ที่มีท่าทีต่อต้านแบบนั้น**

ไม่...ไม่เคยเห็น คือคุณพ่อจะมองว่าตัวเอง
ไม่ได้เห็นด้วยกับนักศึกษาอะไรหลาย ๆ อย่าง
แต่คุณพ่อก็ไม่เคยมองนักศึกษาในแง่ร้าย เป็น
เรื่องตลกที่ยานเกราะชอบตีว่าเป็นพวกเดียวกัน
ซึ่งความจริงแล้วความคิดของคุณพ่อไม่เหมือน
นักศึกษา อย่างเช่น คุณพ่อรู้ว่านักศึกษาสมัยนั้น
มีความคิดไปในทางสังคมนิยมค่อนข้างมาก คุณ
พ่อมองว่านักศึกษาบางคนไม่เชื่อเรื่องประชาธิปไตย
จริง ๆ นัก หรือวิธีการบางอย่างที่นักศึกษา
หรือขบวนการนักศึกษาในสมัยนั้นใช้ คุณพ่อ
ไม่เห็นด้วย แต่คุณพ่อก็ถือว่าเป็นธรรมดา เป็น

“คุณพ่อเป็นคนดีมีความ
สามารถก็จริง อย่างคุณ
พ่อเป็นคนหัวไว แก้ปัญ-
หาได้ดี เป็นผู้บริหารที่ดี
หรือเป็นอะไรที่ดีหลาย ๆ
อย่างได้”

“คุณพ่อมองว่านักศึกษาบางคนไม่เชื่อเรื่องประชาธิปไตยจริงๆ นัก หรือวิธีการบางอย่างที่นักศึกษาหรือขบวนการนักศึกษาในสมัยนั้นใช้ คุณพ่อไม่เห็นด้วย”

ลืมหิดด้วย คุณพ่อก็ไม่เคยมีความรู้สึกว่ามีความผิดหวังไปกับนักศึกษาทั้งหมด

ก่อนจะจบนี่อยากจะเป็นคำถามสุดท้ายคืออยากให้อ.จ. พูดถึงคุณพ่อให้ฟังในด้านที่อ.จ. รู้สึกประทับใจในตัวคุณพ่อมาก

พูดไปบ้างแล้ว คือผมคิดว่าที่ชอบก็คือความกล้าหาญและอดทนที่สุดเท่าที่รู้จัก ไม่เคยเห็นใครกล้าหาญและอดทนอย่างนี้ นี่ไม่ใช่พูดชมคุณพ่อนะฮะ แต่พูดจากความรู้สึกของตัวเองคนทั่วไปถ้าพบปัญหาที่มักจะหาทางหลีกเลี่ยงแต่คุณพ่อไม่เป็นอย่างนั้น

